

NĒWIINY KÄJP MYËJ KYUTUJK

MIXE

GOBIERNO DE LA
CIUDAD DE MÉXICO

SEPI

Traducción

Rosario Patricio Martínez

Agradecimiento

Escritores en Lenguas Indígenas A.C. (ELIAC)

NĒWIINY KÄJP MYËJ KYUTUJK MIXE

SEPI

Secretaría de Pueblos y Barrios Originarios
y Comunidades Indígenas Residentes

Claudia Sheinbaum Pardo

Jefa de Gobierno

Rosa Icela Rodríguez

Secretaría de Gobierno

Larisa Ortiz Quintero

Secretaría de Pueblos y Barrios Originarios
y Comunidades Indígenas Residentes

Almudena Ocejo Rojo

Secretaría de Inclusión y Bienestar Social

2019

Secretaría de Pueblos y Barrios Originarios
y Comunidades Indígenas Residentes

<https://www.sepi.cdmx.gob.mx>

MĚTU'UK OOXY	8
MĚMAJTSK OOXY	9
MĚTĚKĚĚK OOXY	18
MĚMÄKTÄXK OOXY	22
MĚMĚKOXK OOXY	24
MĚTUTUJK OOXY	40
MEJĚXTUJK OOXY	41
MĚTU'KTUJK OOXY	41
MUTSK PIKYETY NYAXY	41

In quexquichcauh maniz cemanahuac, aic tlamiz, aic polihuiz, in itenyo, in itauhca Mexihco Tenochtitlan

Xtam et näxwiiny në'n jyjyky'atä'nyë'n, kä't kyukëxyä'ny, kä't kyutëkoyä'ny xtam yaknëjaw'atyën, Nëwemp käjp myëjk'äjtë'n Nëwiiny México Tenochtitlan.

Tenoch, 1325.

Nëwiiny pyety kyutujkixpy ojts kiojy jëts jä'äy t'ejxtët tnëjawët jajp ojts piëtsimy mëte'p nëky txë'ajtp Diario Oficial de la Federación jëts jajp nayjete'n mëte'p txë'ajtp Gaceta Oficial en la ciudad de México ja' domings xëë mukoxk'ämp popreer ku jëmëjt yo'oy e'px mëko'pxy ja mäkjäxtujk.Tu'uktujk ooxy jajp tmëët: kutujk kyojpk, mëte'p jä'äy pä'täjtëp ku yaknëttanët nyëneky, xë'n nëwiiny käjp y'extänë'n oy taktä'änt, xë'n jyä'äy'ät jëts xë'n kyäjp mëët nya'anä'mët, mëte'pety kutunk jyëntsën yaktanëpektääkëyäm, xë'n käjp jya' yakwejts'oyët, xën ja' jëntsëntëjk mëtee'p tukë'ëy nëwemp tnëtënaapy jëts xë'n tyunä'ny uk xë'n ja kyutujk taktëkäts, xë'n yakmëjë't jëts xë'n yakpatu'unt yä't Nëwiiny mëj kutujk.

MËTU'UK OOXY

Ja' kutujk myetu'uk ooxy ja' nyëkäjppy xë'n tyunkpäätä'ny jëts pënety nyëtënayamy, jajp te'n kyojpk tmët'aty xë'n nëwiiny jä'äy nyamyäyë't, xë'n jëntsëntëjk tanëwtsët ku oy tsuj käjp jyujkyä'tët, taa taktëkatsy ku käjp ana'ämp jëts kyutunk käjp tjëntanët, koä't yë' tee oy pën jyatsyä'wën tëkatsyety tmëët, jëts kajanääk y'ane'emy tmët'ättä'ny, mayjëëjp tëkatsyety jä'äy.

Myëj ijxpy ayuujk tëkatsyëty, ku kukäjp jä'äy nëmay tëkatsyety jyä'ät jëts ku juujky'äjtën tëkatsyety käjpooty, ja' ku jä'äy mäy wenktsööety kukäjp jä'äy tsoont mëët nayte'n mëte'p ijty tëyëp et jayëm tsënaatyëp.

Jëts nayjete'n yaktsoopatpy ku jä'äy jyantsy jä'ät pën jatu'uk käjp tso'ntëp në'n yë' Nëwemp nyääjx jëts pën jatu'uk et jatu'uk näxwiiny tso'ntëp jëts yää nëwiiny takjapyökxy'ät. Këjxp yakpëjktä'äky yää nëwiiny tiiey jä'äy pä't'äjtëp jëts oy jyujky'ät, jëts pä't'äjtëp ku ka'pxy yaknëkäjpxt xë'n taktuunt, në'n pëjtkä'äky uk meeny jënkääp, nijyä'äy jëntsëntëjk

jakmējuytyēt, yak ejxp yaknējawēp xē'n tiety tunt jēts xē'n ja' tunk takyo'oty, yakkājpxp kājp tii nājty yaktunām.

MĚMAJTSK OOXY

Jä'äy nyētēnājyēk nyēpētējkēn nyēneky, mājtsk piky yē' miny.

Ja' mētu'uk piky l ja' nyēkapxpy xē'n nyēkajt jēts xē'n ja' jä'äy yaktappäät ja' mēte'p nēttēnāyēp, mēte'p pētējkēp xtam jajp Nēwemp Pety Kutujkkixpy kyējjä'äyēn, y'ane'myē'n, mēēt jatū'uk kutujk mēte'p et naxwiiny jya' jēts mēte'p tēē Nēwemp tattēk, tii nājty tēē tkupiky, mēēt yä'ät mēj kutujk mēēt kutujk mēte'p nē'amuk y'ane'empy uk mēte'p kājp kājp tump.

Xē'n nyēkajt jēts xē'n ja' jä'äy yaktappäät ja' kutujk mēte'p nēttēnāyēp, mēte'p pētējkēp, yakmēj'ejxp jä'äy jēts atu'knäax yak'ejxt xtam pyät'atyēn oy jyētyējk oy tyēxyējk, kā't pēn yak'ēxwtst, yak'extēp nē'amuk nē'akä'px, yakkupēkp oy mää nyäxētet tyēkētet, mējy yaknēkupojkt kiixy mixy nayjēte'n yukya'kptējk xē'n tiety kyojy jēts xē'n pyējktä'äky t'exyētēt, xē'n nyayēp'ejxēt jēts kā't kyēxt.

Yä't nyēttēnāājyēk oy tyu'unt nētukety uk nē'amukety, te'n yaktanēpektääk mēj kutujkkixpy ku nē'amuk pyätēt nē'n jä'äy naxwiiny ntsēnā'yēm, nē'amuk nyäpyēkētēt, kā't ja'y nyäwä'kxētēt, napyētēkētēp nappyuxäjētēp jēts myätäktēt mēj mutsk, kā't pēn y'ēxnējkxt.

Jēts jä'äy nyēttēnāyē'n tyunkpäät kā'pxy jajp yē' tnēkajpxy xē'n t'uk jaktu'u yo'oyānt jēts ka'pxy yaktappäätkēxtēt atuknäax nē'amuk kā't ju'ixēp pyätēt, oy pēn xē'n kaxē'n tēkatsyēy. Jajp yē' tyanēwets xē'n tyu'yo'ty jēts jä'äy yaknētānēt, yak'ēxpēkām yē' jēts tjättēt xē'n tpääty tyu'unt ja' payē'ēky, ku jap tee tseyptää'kt xē'n twejts'oyētēt, jēnmay

tee tu'ntët, jëts ka'pxy tanëwetsëtët mäa ja' käjp meeny tëë taktunt, jëts mëët tuknäx tyunmukt jä'äy mëët kyuunktëjk mutsk käjp tjëntënaatyëp.

Ja' mëmatsk piky ll ja' nyëkajpxy tii yaktanëpektääjkëp jëts jä'äy oy jyuujky'ätën kä't pën t'awäktukt jëts më't'ep yaknëkupokp ku:

- a) Kë'm jä'äy jyuujkyä'jtën tnatyamëtsokët jëts tanëweetsët tam te'n yaktstëkyë'n, tam te'n tyu'unt xën ja jyuujky'äjtën takyo'o'yä'ny.
- b) Nye'kx kyojpk myëjk'at y'oyät, mëët jyënmä'äny, jëts ketee pën kyoxët tsyekë't.
- c) Tsopäätp xë'n kë'm ja juujky'äjtën yakjakyepy, nyëkupokëp yë' kutujk jëts kä't tee xë'n jyätët, ja' ku te'n në'n yë' jä'äy, uk në'en käjp, pääjtëëp ku xyëë tmët'ät, jëts xë'n nyakkyaxë'kä'ny uk xë'n jyäy'ätä'ny, yakmë'ejxp nayjëtë'n xë'n pën ja' jyuujky'ätën tmëëtët, jëts nëkupokëp, exyetëp kutujk.
- d) Mëjk jä'äy yaknëkupokt mëët y'u'nk y'anä'äjk, tyeety tyääk, në'n tu'uk tëjkt, jëts mëj ejxt xë'n oy tsuj jyuujky'ät, xë'n tsuj jënmä'äny tmët'ät.
- e) Kë'm tnatyamëtsokët pën mëët tsyënyä'äny, mäa mëët tsënyä'ny, uk pën myët'ätämy, xë'n kë'm tseky, yakkäjpwxweejp nayjëtë'n jëts ketee pën yak'ëxwetsët.
- f) Jënääk y'u'unk y'anä'äjk tpäätä'ny uk oy tpäät uk oy tkapäät, xë'n kë'm tnatyamëtseky.
- g) Yaktso'ontäkp yaktsoopäätp xtam nyëkutikyë'n ku jä'äy yaknëttanët yakpëtëkët jëts ku kë'm tnatyamëtsokët ja

jyujky'äjtë'n, kä't pën xë'n tyunët.

- h) Pyatpy ku nëpayo'opytëjk tmëkäjpxt pën jajp xë'n jyaty, Ku yajnëkupokt, ku tiy yaknëpayo'oty, ku ti'ny yaknëkuwä'änt kä't tee tkujë'ty oy tee taknëpayo'yët, ka'pxy kutunktëjk nypayo'oyët.
- i) Xë'n kë'm tnatyamëtseky jyënmä'äny, mëte'p jantsyäwë'n yaktunamy.
- j) Pä'täjtëp ku käjp pyëjktä'äky, myeeny jyënkäöp oy tyunkpäät, ku jä'äy yaktapäät, oy ka'pxy yaktanëpëktääkët, xtam te'n tyu'untën, jëts oyëp pä'tëp tii näjty käjp myët'atpy, yak'oyëp tiety tëko'y'ätp.
- k) Ku jä'äy nyakyäjpxmukkëtët, ku tyunkmuktëtët pën mëët kë'm tsokt, tii näjty kë'm y'uktunäntëp uk tii näjty tyakojäntëp uk jajp pyëktä'äky takmëjët takmayët xtam kyutëkyë'n.
- l) Ku kä't taknë'atukt pën jaa tee tnaskäjpxëyä'ny tnëkäjpxä'ny, näxp ja' y'ää y'ayuujk.
- m) Jëts ku näjty tee tnëjawëyä'ny yaktukmëto'op wä'äts, ka'pxy, pe'kpy, jëts nayjëte'n ku tee takkojä'äny uk tee t'extä'äyä'ny uk tee t'axääjyëyä'ny uk tii jajp nyëkäjpxä'ämpy.
- n) Kä't nëkoj pën yaktumëto'ot tii xyëë'ajtpy, mää tsyëën, yak'exyëtp jëts kä't nëkoj pën timnyëjävët tii xëë'atpy uk tii jajp pën tyumpy, mää tsyëën.
- o) Jëts jaa jä'äy jyujky'ät mää kä't në' tu'u y'atiky, mää kä't y'amäy juujky'äjtën, mää kutunk käjp takkajpxyë'n, pënety tsënaatyëp Nëwiiny käjpooty oy tëxtyëjk

oy jetyék tu'ump, tsopätp y'ayuuj jëts kyutunktëjk tkaxtët, këm ja' tnëjawët ja'y pën tée tkexy yu'utsy ja' y'ayuuj y'et, kä't pën t'awaktukt, atu'knäx y'awätst ja' tu'u jëts yakkaxtët pën tsojktëp jëts pety tunk t'axäjëtët mëtë'p käjp tjëntënaatyëp.

- p) Pyatpy ku jä'äy y'ëxpëkt oy jënääketyëm yë' jyaa oy në'n pety jyä'äty yë' ëxpëjkë'n, ku ejtp tiety takyujt mete'p kyajatpy ku t'ëxpëkt tii jajp kyanëja'wëp, ku kä't ëxpëjkë'n yak'ajëtyutyukt ku jantsyä'wën yakmët'ät mëtë'p pën këm tseyjkpy, oy tëkatsyety juujkyäjtë'n yakmëëtë't, pä't'äjtëp ku oy ka'pxy ëpëjkë'n yakpäät yak'ejxt. Ku jä'äy y'ëxpëkt yë' yaktamatä'äkp jëts atuknäx yak'ejxt jëts kä't pën yak'ëxwetst käjpooty. Yää Nëwiiny käjpooty pënety kukäjp jä'äy yää tsënëätsyëp pä't'äjtëp ku y'ëxpëktët mäjtst ayuuj yo'oty, te'n kyë'm ayuuj jëts te'n amaxän jëts te'n tsyopäät ku ayuuj tëkatsyety yakmët'aty.

Pät'äjtëp mëjä'tyëjk ku nekykyäjpjk neky'ejxk yaktanë'ejxët, ku mëtu'uk ëxpëjk mëmatsk ëxpëjk tattëkët, jëts pën anä'äjk tmët'atëp te'n kiix te'n mixy uk yukya'kptëjk pä't'äjtëtëp kuwän ku anä'äjk tkaxt ëxpëjkp, y'ejxtëp pyëtëkëtëp anä'äjk jëts këtee ëxpëk tmastu'utët jëts kajaa takpanëkxt ëxpëk.

Tsopäätp najjëtë'n pën kyë'këxp kyäjpxt myatyä'äky jëts mëj yë' ayuuj yakpëktä'äkt xtam amaxänë'n. Pën jä'äy uum päätëp ku kë'këxp jä'äy yak'ëxpëkë't, te'n kë'këxp jëts amaxän.

Ku pën nëky ka'pxy tkamët'ät mëtë'p yak'amtojëp kä't yë'ëp tkakunäxët jëts ëxpëjkp tyëkkët.

- q) Nyënëxp nyëtëkëp jëts yaktu'ump ja puix mëtë'p

jemyety pëtsëmp kä't tee y'atanët jëts t'extä'äty, t'ëxpëkt jajp nekyetpy pujxetpy tii näjty nyëjawëyamy, mëte'ep näjty pën y'uk'ëxpikpy.

- r) Yak tso'ontä'kp tunk jëts yak'ejxt xë'n jä'äy juujky'äjtën pënety tëkatsyety tmëët jëts yakjentsë'këp najjete'n ku ja juujk'äjtën tyëkatsy, kä't pën tka'oy'ejxt.
- s) Jëts ku pën këyäjten tattëkët oy nëmays nyamyukëtët uk oy natyu'uk pyäätjja te'n jëts tapo'okxt, ku tmaëk'ät këtee nyëkx kiojpk jyuunt.
- t) Ku tsuj oy juujky'äjtën tpäät kä't naky'ayoëp tsyëënët jëts kä't pën yak'ëxwetst, jëts ayo'on kyuttëko'ty.
- u) Y'exyety tii tyanäxp tii tyajuujky'ätp ketee ja'y takkëxnët jëts tamätä'kt jëts kä't tee tajotmä'äty ku në'n jyuujk'yat.
- v) Oy tsuy ky'a'aty y'uukt ku'uxy japom japom pyäätj ja' mëte'p yakmëjk'ätëp, xë'nëm pën kyay y'uuky.
- w) Mëjk'ätp oy'ätp nyëkx kyojpk ku tso'yëp kä'pxy y'ejxët, nipën kyajak'anëëjmët ku kä't yaktsoyëyä'ny ku mëkw'äny jyä'ät tso'yëpëntum.

Yakmë'exp xë'n pën kë'm yujkyä'jtën tnatyamëtseky, kë'm tnëkäjpxt pën kyuppijky uk kyakuppiky ku tsooy jeky'amy t'uukt uk tiie'm tso'yëp y'anë'ëmpy ku tu'unt jëts yakjuuky'ät. Kutujk ku pën tsoy'ät uk ku pën tnatyatsoyët yë' ujts, te'n kyutëky jajp Nëwemp Pyety Kyutujketpy mëte'p jyä'äy nyäax tukë'ëy nyëttënaapy mëët jatu'uk naxpy kutujk mäa yë' ujts yakkäjpäaty.

- x) Jayëën tyëjk tmët'ät mäa oy tsuj tsyëënët mëët y'u'unk

y'änä'äjk nē'n tyu'kjä'äy'ät.

- y) Yaktapäätp yaktanēweetēp wä'ts nēēj mēte' yaktu'ump te'n kē'm jēts nē'n tyukjä'äy'ät, nē'n tpäät ka'pxy nē'n tyu'unt jēts oy wa'ats tsyēenēt, nē'n tamējk'ät.
- z) Tnējāwēt ku tattēkēt xē'n käjp meeny tyēny, xē'n jä'äy tsuy nyamyäyētēt, xē'n oy jyujky'ätēt, jēts tuk'ēy yakpatunkēxt xtam tyanēpēktääkēn xē'n pyät'aty ku oy jä'äy jyujky'ätēt, jēts kä't tee tyu'u tak'atukt.
- aa) Tunk päät, ku tak'oyēt takpäätēt tyuntääj k jēts tsuj tyunk takyo'oty, ku yakmējē'ty, jēmpaēp ja' myēju'uny jēts myayēt ja' tunktääj k jēts tunk jyääēt.
- ab) Kä't pēn tak'atukt ku kē'm pyēktä'äky takpētsē'mt uk tak'oyēt takkojt, kē'm t'ejxt mää tookä'āny. Yaknēttanēp mējk pēn neptēp kojtpēp ja' kyām pēnety nyääjx kām tmēt'äjtēp, jēts tsopäätēp y'ayuujk ku käjp tee tanēpēktääkēt ja' nyääjx.
- ac) Jäyen yaknēkupojkt, mējk yak'ejxt mējk yaknēkkuwä'nt pēn jä'äy yak'ēxwetstēp, pēn yak'amutsk'ejxtēp, pēn kä't yakkupēkt ku ayoop kyaxē'ēky, pēn yakkoxtpēp yaktse'ktēp.
- ad) Tu'knāx jä'äy yak'e'xt nē'amuk, kä't tu'uk yakjētsēkēt jēts jatu'uk yak'ēxwetst, oy jyētyējk oy jyētyējk.
- ae) Kē'm ntyamētsoktēt xē'n jyujkyä'tēt, oy tsuj yaakt tso'okt u'un k änä'äjk te'n kiixy te'n mixy uk yu'kyä'ptējk jēts mējk yaknēkupoktēt nēttanēp nēkkuwä'nēp mējk nekykutujk mēte'p anä'äjk

yakttanëpëktääjkep.

- af) Nèkutujkp ku tèkatsy tu'uk tu'uk anä'ajk jyä'äy'ätët't, uk ku tèkatsyety pënety mëët nyamyay ak'anä'ajk, kä't wenk yak'ejxt, ku kë'm tnatyamëtsokt xë'n tpäätu jëts oy jyuujky'ät, ku y'apajtnët kë'm ja' jënmä'äny tpatnët jëts kä't ja tyeety tyääk y'uk'ana'mënët, jëts tattëkët najjete'n ku kutunktëjk yakkaxt, nyëjävëp xë'n käjp meeny tyu'unt, xë'n jä'äy oy tsuj jyuujky'ätët, xë'n et näxwiiny yak'exyety, xë'n juujky'äjtën yak'exyety, tëkkëp ëxpëkp, ku tunk oyp tpäät, jëts ku tyëjk tmët'ät mäa tsyëna'aty.
- ag) Tso'ytyëkotpy jä'äy yaktsoyët, ku mëjä'äy jä'äy mëjk yakpä'am ejxt, jëts ku mëjä'äy jä'äy meeny yaktapëtëkët ku jyëmëjt kyä'äpxt xtäm näjty neky kutujk tanëpëktääkë'n.
- ah) Pën päktujk kë'ëtuk uk kä't jyën'ijxy, ejxëp tunk'ätëp pëtëkëp jä'äy uk oy jëyujk taktu'unt jëts pyëtëkët.
- ai) Pën jä'äy tatto'xy uk tayä'äy, kä't yak'ëxwetst, oy najjete'n pyëktët uk jët'iny nyamyëtsëënëtët uk ja'y tì'iny tsyënaymyuktë't, oy mëët nyëëx uk myänk tmët'ät tu'knäax yak'ejxt, oy tsuj yujky'ätët najjete'n.
- aj) Nëttanëp pëtëkëp kutujk jëts kä't yakpoky ejxt ku jakam tsooont wenk käjp jëts yää jyä'ät. Yaknëttanëp yaknëkupokp xtam pyät'atyë'n xtam kutujk tanëpëjktääkë'n, ku oy jyä'ät tamëkeexy kyäjpootyën, yaktapëtëkëp.
- ak) Yaknëkupokp mëjk ku pën yakmëtuntëko'oty ku pën yaktsäatsyët yak koxt uk pën kyaak'oy myëkäjpxt.

- al) Yalnëkuwä'ämp yalnëkupokp anä'äjik mëte'p kä't tyëk teet, pënety muum ja'y ti'ny tsënaatyëp te'n kiixy te'n mixy te'n yukya'kpëtëjk.
- am) Pen jajp pujxtëkotpy tsumy yakpëtëkëp yalnëttanëp jëts jä'äy jatëkojk tmëyujt, jëts kä't wenk yak'ejxt, jëts kä't xë'n yaktu'unt, oy tsumy y'et yalnëkupokp nayjëte'n jëts kä't pën kyoxët, kä't pën tsyëekët, kä't pën wiopët, kä't pën xë'n tyunët ka'oy jëts namyëkäjpxëp napyäätëp mëët myëku'uktëjk.
- an) Yak'exyëtp, yalnëkuwä'mp yakmëku'uk'ätp kä't yaktseekt yakkox't mä tsyënë'n tyanën, jëts ku mää xë'n jyät, yaktsoyëp yak'ejxp.
- ao) Yalnëttanë'p yalnëkäjpxp yakmëj'ejxp xë'n ja' yëk jä'äy y 'extä'nën jyujky'äjëtn, ijty tmët'ët, tiety ijty pyëktä'äky'äjtëp, mää ojts kyäjp'ät, mää ojts tsyëënt tyänët.
- ap) Ku yalnëttanëp xtam kyutëkyën xtam pyät'ätyë'n pënety kukäjp jä'äy tsënëätyëp uk pën ja'y näjxtëp yää Nëwiiny käjpooty.
- aq) Kä't pën jantsyaw'ën yakta'akuwän'ät jëts kä't pën yakkox't yaktseekt, jëts tsuj oy jyujky'ät
- ar) Ku nëwiiny jä'äy oy kyutunktëjk tmët'ät yakkäjpxp kyäjp, ka'pxy nyääjx yajknëttanët, oy jä'äy nyamayëtët jëts në'amuk në'akäpx yaktappäät jä'äy tiety käjp pä't'äjtëp yakmo'oty.
- as) Mää tsyëënët, tssuj oy et näxwiiny tpäät t'ejxt jëts akujk jotkujk jyujky'ä, kä't tee ta'ayoo't.

- at) Kä't xë'n nēkoo jëyujk yaktu'unt, kä't yakwopt yakkä'ätst, pën jam jëyujk yakmët'aty yak'exyety mējk jëts ketee tee jyätët.
- au) Oy tsuj ja' tu'u taktu'unt mēte'p käjp yja'ätpy.
- av) Mēte'p käjp y'et'ätpy nyäajx'atpy tsuj oy jä'äy tyaktu'untët, oy jam nyamyukëtët kyäjpxtët myätyä'äktët, pyo'okxtët, kyëyätët uk nyakyäpxmuktët mäa tiety tunä'nt.
- aw) Tuknäx pyät'atyët nē'amuk ku kä't xë'n pën yaktu'unt oy mäa nyäxët tyëkët, pyat jyänäkt, pä't'äjtëp ja' ku jayën nyäxtët pen ti'iny tekyë'm yo'otyëp jëts mēte'p kä't jëën takyo'oy ja' pyujxtëkëmp.
- ax) Ku yawätsëtët jëts tnēmätä'äkt ku jä'äy mēët kyäjpxt myätyä'kt, xye'ekt xyo'ont, ku nyak oyët nyakpyätët, ku tyunk waan tappo'okxt jëts ketee tym'anu'kxënyäxt.
- ay) Kä't et y'amäyët mäa tsyënët jëts tsuj nyäaxët tyëkët, tjäwët ku kutunk y'exyityët, yakpëtëkëp et näxwiiny uk ku xëë tiemp kupety myë'ënt, uk ku tējk uk ku potsy pyäätë't yaktsëëtsyët ku kyënäxt.
- az) Namyäyëtë'p jä'äy näpyëtëkëtë'p napyuxäjëtëp, kä't xë'n jyätët oy mäa pyätët jyänäktët, kä't pën yak'atsë'ëkët ku ka'oy yaktunä'äny.

MĚTĚKĚĚK OOOXY

Mět'ep txě'ajt p Y'exyep Nėwiinyět Kāj p Pyěktä'äky t'en tanėpėktääk ku oy tanewetsět xě'n kāj p pyěktä'äky takakmėjět takakmayět, kät ja'y timyyakkěxt, jěts ketee kyāj p y'ayo'ot, jěts tappäät ta'ejxt nė'amuk Nėwiiny kyāj p.

Xě'n te'n tanėwetsět jaj p yě' tpa'ejxt mēte'p tēē yaktanėpėktääk Xě'n Yaktannėwets ku Nėwiinyět Kāj p Pyěktä'äky T'exyep xě'n taktu'yo'yä'ny; jat'uk neky Xě'n Tanėwets Xě'n nyäāj x Kyäm tmět'ät mápäätety kutunktějk tnėkojk'aty; mēte'p nėkkojkp tänėpėktäāj kěp; mēte'p tu'uk tu'uk kāj p yaktanėpėktäāj kěp, uk jājp mumää apikyety uk jěntsěntějk tanėpėktäāj kěp; mäety tu'uk tu'k kutunktějk tnėkojkp, pěn kukāj p jā'yět jěts pěn ijty jāyēm ja' patkė'mět jā'äy y'u'unk y'nä'āj k jāyēm ijty tsyěěntět.

Yakmėj ejxp ku nääjx taktu'unt xtam tyu'untětjěts et naxwiiny kėtee my'ät jěts tsuj jā'äy jyuiky'ät mēēt yě'n nė'n tiety jaa ejtp uk juuky'ajt p naxwiiny. Japety yaktanėpėktääk ka'apikyety xě'n tpääty xě'n tyu'unt yä'ät:

- A. Tiety jaa naxwiiny: yaktanėpėktääkėyäm määety měj k et jěntsěn uk kutunktějk t'exyep. Tiety juuky'ajt p naxwiiny kajanääk jěěj p te'n jėyuj k te'n ujts te'n xoj te'n kipy, mää tnėnäax uk mää tnėněj mēte'pety jėyuj k juukyä'jtp nėtpy kāj p jyä' yě' jěts kāj p yě' jěts kāj p yě' pät'ajtěp ku t'ejxt; xě'n yaknėttanět, xě'n yak'exyep jěts xě'n jatėkojkp yakmėjět yakmayět nă'amuk yě' pyät'aty. Nėwiiny kāj p tnaky'exėyäm, tnėttanėyäm jěts kät yakjatyėko'oty mēte'pety kukāj p jā'äy nyäw'ětěp jyättětěp yakkojtěp tam tějěp jā'äy ijty jyuiky'ätět ku t'exyep et naxwiiny.
- B. Xě'n yaktanėwets xě'n nėěj tpäät: jat'u'uk piky yě'

yaknëpëktääk xë'n nëej nyëpäätët, xë'n yaknëttanët, xë'n yak'exyët jëts xë'n jatëkojk nëej kyo'mt mäa nëej yo'oy nëmëxy nëejttäx.

- C. Xë'n nääyx tyänëpäktääk: yë' Nëwiiny käjp nyääjx nëtëkëek piky yë' yakpëktä'äky, tu'uk nääyx käjpoty, jatu'uk nääxp pä'äy, jëts jatu'uk nääyx mëte'p yak'exyët ku ti'ny y'ët kä't pën taktu'unt. Yë' kutujk jëts xë'n yaktanëwets jajp yë' yakpa'ejxt jajp yë' tnëkäjpxt xë'n yaktu'unt jëts tuknäx yë' nääx jä'äy taktu'un päätëp jä'äy jëts oy yaktanëwetsët xë'n tpääty jëts yë' jayenëp yakp tëjkojyë'n, në'në'm näjty jä'äy may naytjë'n tëjk kyojt mëjety tä'tspikyëty jëts, yakttanëpëktääkët mäa jënwä'äts y'ët jëts käjp tyappojët jëts käjp ywä'ätst uk këtee nykko'mt ku kajaa tymtyu'ut uk këtee äänkajanaxy tkupëkt.
- D. Xë'n jä'äy oy jyujky'ätët käjppä'am jëts xë'n nääyx käm yak nep't yakkojt käjppooty: yakpëtëkkëyäm oy jyëtyëjk oy tyëxyëjk ku käm yaknë'pt yakkojt oykë'm taktu'unt uk oy tookt may'ampy, pën xoj tneptëp t'ejxtëp, pën äjlx uk oy mëte'p nëjëyujk tmët'äjtëp, ku pën tannëwetsët mäa ejxën jä'wën jëts jä'äy tnëmë'nt tnëjä'ät, ja' yaktappëtëkëp mäa mutskety käm pën tmëëtët. Najjët'en jëts oy tyunkpäät tiety ejtp näxkëjxy jëts yakta'exyët mäa y'awä'tsnëmën.
- E. Tsënatyääjk. Yë' te'n timymy pyäätët jayen jyëen ku jä'äy tyëjk tmët'ät pën käjppooty tsënaatyëp, xë'n nääyx nyëpäät, ku jä'äy nyämyuku'uk'ättëtët ku jenkonety tyënnaymyuktët jëts oy ja' jä'äy juujky'äjtë'n takyo'oty taknëjkxt në'n najjët'en tyu'kjä'äyët. Yaktanëpëktäkëyäm xë'n ten tpääty mäa tëjk kyojt, xë'n käjp y'oyët, jëts tii nääyx wyä'änt.

- F. Mää tiety y'oyët jëts ku pujxtunkpajt taktu'unt. Jajp mää Yaktannëwets ku Nëwiinyët Käjp Pyëktä'äky T'exyet xë'n taktu'yo'yä'ny meët jatu'uk neky mää Tanëwets xë'n Nyääjx Kyäm tmët'ät jajp yë' tnäkäjpä'ny jëts jekyämy Nëwiiny käjp yaktanëpëktääkët jëts tump meët tunkpajt jyaaët mëte'p tyakkojp tya'oyëp, tyattëkätsp ja' pyëktä'äky, jëts ku myayët tump, mayëp pujx mëte'p tump yaktu'ntëp mayëp ja' pyëktä'äky nayjëte'n.
- G. Awä'äts et mää jä'äy nyamyukëtët. Tsojkëp ku y'oyët ku yakmët'ät, ku yak'ejxt, ku yaknëkuwä'änt jëts et y'awä'ätset mää jä'äy nyamukëtët pyo'okxtën kyäjkpxtët myatyä'äktët. Yë' tu'u, tu'pa'äy, mäyjooty, xojooty mëte'p jaa käjpooty, meët kuutypätkë'y ja' yë' wyä'äny ku jajp jä'äy nyëjkxt jëts kyäjpxt myatyä'äkt, jëts xy'ekt xyont ku jajp nyamyukët.
- H. Nääxp jä'äy oy mää nyëjkxt pën. Nëwiiny käjp t'ejxäm jëts pujx jëen jyaaët oyety mëte'p jä'äy tyättëkëp pën jää näjty mää nyëjkxä'änt. Jayen ja' jä'äy nyäxt pën ti'ny tekyë'm yo'o'tyëp, pën kyë'ë tyeky mä'ätët yë' te'n timy jayen jä'äy yaknäxp; jëts nayjëte'n pën pujx jëen ajëtyëky taktuntëp.
- I. Amutsk, jotmëjk, kä't xë'n jyät jëts tso'okp xaamp: Pën tnëkojpk'äjtp yë' käjp yë' tjëntanëp jëts jä'äy yak'exyetët jëts kä't tee jyätët ku tpëktääkët xë'n tyunt jëts këtee pën tyuntëko'oty jëts wyäänët ka'oypy jëts ketee pën yamutskët ku pën wenk y'ätë'ëtst uk ku näxwiiny tää jyättët.

Nayjëte'n, yak'oyëp ja' exyëtëk mëtep pëktä'äky tnëttanëp ku myjët myayët ja' meeny jënkäap jëts nëtso'okp mäy tooky xtam extä'nën yë' tmëët mëte'p patkë'mët jä'äy ojts taktänt.

Mëjk tsopääty ja patkë'mët jä'äy ja pyëktä'äky në'n ojts tmët'at, xë'n ojts jyuujky'ät, mëte'p kaxë'kp kākaxë'ëkp, xë'n ja' et näxwiiny ijty, mëte'p nääx kyäjpooty uk kyäjp pä'am ijty myët'äjtëp, käjp yë' jyä', japety käjp yë' pät'äjtëp t'exyët jëts në'amuk käjp pät'aty.

Yë' Nëwiiny käjp te'n yë' yakpëktäkn ku tmëtuta'aky'aty jatu'uk wenk käjp ku kä't kyupety, ku pyëtëk, ku jä'äy tsuj takjä'tä'ky. Jakëxp yë' tmëj'ixy mëte'p jä'äy pety nëttënjyëp, xë'n jujky'äjtë'n yo'oy, xë'n käjp jä'äy jyä'y'ät jëts xë'n tu'uk jä'äy nyamyäyët jakam. Nayjëte'n, nyëttënaapy ku jä'äy yakmëj'ëxt pën tso'ontëp, pën jëmpehtëp nëwiiy, pën näxtëp ja'y, pën jä'tëp, jëts nayjëte'n pën tää jëntsëntëjk yaknäxyët yakjä'täkyët ku kyäjpötp ayo'on tpäät ku kuwään yakpakexy uk ku yää yaknëkuwänä'nt, kiixy'anä'äjk mix anä'äjk yukyä'kptëjk kajaa yë' mëjk nyëkutuk. Jëts te'n yaktu'unt xtam tää tnëkapxyë'n, yë' Nëwiiny kutunktëjk mëët në'amuk kutunktëjk käjp käjp tanëpëktäkëhtëp mäapät pyät'ätyët tu'uk tu'uk jëts jä'äy yakpëtëkët tuj oy yak'äxäjët pënety jä'tëp, jëts nayjëte'n pën jëntsëntëjk tää t'amtoot ku pyëtëkët uk ku yakjä'ätäktët ku jakam jatu'uk et jatu'uk näxwiiny tysoont jëts Nëwemp käjp pyëtëkët.

Mää käjp myeeny pyëktä'äky ityën Nëwiiny kyäjpooty jya'- ja' yë' myët'atpy mëte'p jä'äy kyujëëpy ku tooky yaky tkujëyty, uk mäa et awä'äts tyëny yakkujëpy uk jaa tii yë' käjp tyaktuny yakkujuupy yë' nayjëte'n jëts xë'nëm käjp kyutunktëjk tanëpëktääkët- yaktanëktääkëp mëky, në'n tyu'unt, në'n yaktaju'uty, jëts nayjëte'n xë'n tanëpëktääk.

MĚMÄKTÄXK OOXY

Ja' nyëkapxpy xë'n käjp jä'äy tyanëpëktääk jëts xë'n ja kyutunktëjk tmët'ät, mätsk piky yë' yakpëktä'äky.

TU'UK PIKY I

Ja' jä'äy mëtë'p kukäjp jëts mëtë'p tsënaatyëp Nëwiiny käjpooty, ja' Originarias yaktejp pën nëwiiny kajpooty ka'axp jëts nayte'n y'u'unk y'anä'äjk; Habitante Pën Jaa Tsënaatyëp; Vecinas pën tää tutujp po' naxy tsyënaany Nëwiiny jëts transeüntes pën jä'y näxtëp.

Nayjète'n, yakmëjpëktäkp në'n jä'äy yää tsyëënët ku nëmay kyäjpötp tsoont ku kyukäjp jä'yët jam kyäjpötp jakëxp Nëwemp Pety Kyutujk nyëttanët. Jëts u'unk anä'äjk tëxpëkt xë'n oy nyamäyët xtam tyu'unt, oy kiix'anä'äjk, mixy'anäjk, yukya'kptëjk nyëkxt jëts t'aextukt xë'n jä'äy kyutunktëjk tkaxt jëts nayjète'n ku jajp tee kyukkëyä'ny, mää ë'xpëktääjke'n, kyäjpöoty, uk mää näjty tee kyukkëyä'ny jëts ku tnëjawëyä'ny. Jëts tmëyujt ku käjp kyutunktëjk t'ana'mt, yaktanëpëktäkeyäm mää jä'äy nyamyukët.

Ku kyutunk tkäxt në'amuk jä'äy yë' pyät'aty, tump yë', këm yaktsokt pën yakkaxäm, yu'utsy, kä't jatu'uk kyëë'm nyäxt, kuwän jä'äy pyäty ku kyutunk tkaxt jëts ku näjty tää käjp tattëkkëyä'ny nyanyëkkäjpxtut'äny, pä'täjtëtëp yakkaxt ku kutunk në'amuk nëwempët jä'äy pën jaa kyaxë'ëkt ojts jëts pën nyeky jajp tmët'äjt p xtamëkeexy nyëwempët jyä'äyë'n.

MATSK PIKY II

Ja' yë' nyëkapxpy xë'n jä'äy tkaxtët jyëntstëntëjk mët'ep käjp tjëntënaapy te'n yë' nyëkkejy ku jä'äy y'ayuujk tyakt oy natyu'uk uk oy may'amy, xë'n y'oyët, xë'n tpäaty, xë'n

tyu'unt, jëts yak'ejxp xë'n jëntsëntëjk kyutunktëjk'ät oya uk ka'oy tyunta.

Tannëpëktääjkëp ku jä'äy pën jayëm tëyëp tsenatyëp ijty, jëts pën kukäjp jä'äy jä'tëp jëts jaa myëjtsënaany yak'amto'op xë'n tee yaktunä'ny xtam Nëwenp Pëty Kutujk mëët ja' Kutujk mëte'p Näxwiiny tukë'y Tnëttënaapy takkutëkyë'n.

Yakmëj'ejxp ku tëxtyëjk uk jëtyëjk pën käjpooty tsënaatyëp jëts:

- Kutujk uk anä'mk taktso'ntäkt uk mëte'p tëkätsp jajp Mëj Kutujk nekyetpy.
- Tsopäätp y'ayuujk pën yakuppëjpk ku kutujketpy tëë yakjätyëtykäts.
- Yakkäjp xëp käjp jëts tnëjätwët tii yaktu'unp kyajaktu'np.
- Yakkäjp xëp käjp tii näjty yaktunäm xtam Mëj Kutujk tnëkäjpxë'n.
- Y'ayuujk tyäkt mää näjty tee tsep jajp miny, xtam Nëwiin nyääjx jyä'ën, Nëwiiny kyäjp jyëntsëntëjk tu'kmëky tnëkäjpxp jëts yak'amto'ot käjp mëët kukäjp jä'äy xtaym ayuujk jä'äyën, ku tu'kmëko'pxy jä'äy näjty, tu'npa' ku mäjk tkupëktët.
- T'amto'ot ku kutunk yakkaxpëtsë'mt.
- Tanëpëktääkët mää tyu'unt tiety jajp käjp yaktanëpëktääjkëp te'n meeny uk pëktä'äky, jëts yaknëjawëp ka'pxy tii wyä'äny.
- Yakkaxt kë'm jä'äy pën yaktso'jpk ku kyutunk'ät ku

käjp tjëntänët, kä't kuwänëp yë' jä'äy tkaxtët pën yë' tnëtunk'äj'tëp, nëtëte'n pën yakmëkpy ku tu'k ja xyëë tkëxkeetst në'n tu'mëko'opx pën t'ejxtëp ku jä'äy yakkaxt.

Jajp yë' najjëtë'n tanëpëktääk tii tyunkätëp ja' jä'äy mëtë'p tää yaktanëpëktääk ku käjp tjëntänët, tii yakkä'pxp jëts yak'ajayët jëts tii te'n tyu'untëp ku näjty jä'äy yakkexy, jëts kunayjët'en kapxy tnëkäjpxt tii tyunk'äj'tëp, xë'n pyëktä'äky, myëëny jyënkäap tpäät jëts mäa taktuny. Ku jëntenäpy yakkaxtët jajp yë' yakpa'ëjx Nëwenp Pety Kutujk, mëët yä't Mëj kutujk, mëët ja' kutujk mäa t'anë'emy xë'n jä'äy yakkaxtët, jëts yaktappëtëkëp najjëtë'n ku tëxtyëjk jëtyëjk pyät'aty ku jyëntsëntëjk tkaxt, ku anä'äjk jä'äy ayuujk jä'äy pën jakam kukäjp'äj'tëp yakkaxt jëts nyëkäjpxtëp najjëtë'n ka'pxy në'n pyëktä'äky tmëët, mäa tpiky jëts tii takwä'änäny, kä't pën yaktukmëto't mäa tsyënë'n jëts kä't mëjëp uk mutskëp yak'ejxt oy tyëxtyëjk uk oy jëtyëjk.

Yakmëj'ëjpx ku jä'äy nyakyäjpxmëkyët ku käjp tjëntenäy'änt xtam jä'äy oy tyunmuktët, ja' te'n y'extëp xë'n y'oy jëts käjp oy tsuj jyëntenäpy oy kyäjp tmëu'unt jëts käjp y'ayuujk yakpatu'unt ku nëmuk jä'äy pën jaa tsënaatyëp namya'kxtukëtëp, myumëto'otëp kyutujk jëts y'amto'otëp nyjäwëtëp xën käjp tyanëpëktäk xë'n jyuujky'ät.

Jajp yë' tyanëpëktääkët mäa pyëtsë'mt tiikëxp ku jä'äy kyäjäntsën'ät ku yakkaxt ku käjp tnëkojpk'ät, ku mutsk käjpety tjëntänët, mäa päät pyät'aty jëts pënety näjty jä'äy tää tkexy.

MËMËKOXX OOXY

Ja' xyëë xën nëkojpk'äjtk nyëpäät, jajp tnëkäjpx ku Nëwiiny kyäjpooty jyëntenäpy tmët'ätä'ny mayjëëjp təkatsyety, käjp

yakkäjp xp, oy mēte'p pēn jyantsya'wēn tmēt'ät, tēkēek piky yē' nekojpk tmēt'aty, Kutujk'oytyääjk, pēn kutujk taknäxp uk tak'atukp jēts ja' t'ejxp xē'n Yakpatu'unt, jēts mää kutujktääk tyunyē'n, mää payo'oytyäjkē'n.

Mētu'uk piky l ja' nyēkajpxpy tii yaktunk'atp mää kutujk y'oyē'n, pēnety jajp tuntēp, xē'n yakkaxt, xē'n ja tyunt, mää yunt, tii tyunk'äjtēp, tii yaktojkp jēts yakkaxtēt, määety kyutjk tyuny, xē'n tyunk taky'o'ty, xē'n tso'ontä'äky xē'n ja' kutujk y'oy, jēts xē'n nyamyükyēt, jēnak'oojk nyakyäpxmukyēt, nē'ēn tyän jēts tii tyuntēp mēte'p yaktanēpēktääjkēp ku jajp tyimy'etēt.

Mēte'p käjp kutujk oytyääjk tyunpy yä'ät ja':

- Ku neky kutujk takpētsē'mt, tak'aoyēt mēte'p ana'mp kyäjpooty.
- Ku nekyutujk tanēkojēt xē'n käjp nyēkojpk tyu'unt, mēte'p ja' mētäjk kyutyu'np, mēj kutujk yakpēktäknēt.
- Yak'oyēp kutujk mēēt ana'mk jēts jajp tanskäpxēt ku nyamyukētēt.
- Ku taknäxt uk tkajaknäxt ku Nēwenp Pety Kutujk tyēkätst mutsk mēte'p tukē'y Nēwenp t'ana'mp.
- Ku tkaxt pēn tnēkojpk'äjtp Nēwiiny käjp.
- Tyanēpēktääjkēp ana'mk mää tnēkäjpxt xē'n tyu'untēt mää käjp meeny yä't, mää ja' y'et mää yak'ejxt, nē'n myäy jēts tii wyä'nt.

- Ku t'ejxt, tyakkukët tanëwetsët jëts takpëtsë'mt ja' kutujk mëte'p yakpatu'np jëmëjt jëmëjt në'n meeny jyä'äty jëts në'n tyuny.
- Y'ejxp xë'n ojts ja meeny tyuny junktë'ëy.
- Yaknäxp jëts yaktëkätsp mëte'p anä'mëtëp myëj kutujketpy.
- Ku jä'äy t'akäxët pën tjëntënayäntëp pënety yë' käjp t'exäntëp xë'n tyunk taky'oty yë' käjp jya'.
- Ku twätso'ot pën tnëkojpk'äjtp Nëwiiny käjp, pën tnëkojpk'äjtp pën mëët tyunp'atpy, jëts pënety në'amuk tjëntënaatyëp mää apikyety tyanëpëktääk xtam mää mëtäjkë'n jëts tnëkajpxtët xë'n ja' tyunk jajp yo'oy.
- Y'extëp pën oy tyanëpëktääk ja' ane'emy, kyuppëktëp ku pyëtsë'mt jëts tiety tu'np xë'n yaktanëwets nääjp jya'.
- Ku tkupëktët në'n waan yaktanëpektäkët në'n myenpyëktët ku tnëjawët ku kä't meeny atsë'ky tee jëts tpäät tiety käjp yaktunamy.

Mëmatsk piky II ja' nyëkajpxpy tii tyunpy ku yakkutyu'unt jajp tyänëpëktääk ku jä'äy pën tjëntënaapy ja' yaktëjp jä'äy pën Tnëkojpk'äjtp yë' Newiiny Käjp jëts ja' y'ejxp xë'n käjp tunk takyo'oty jëts yaktanëpëktääkëp tiety tsojkëp jëts yë' tunk t'äxäj, tiety tyunpy jëts najjët'en ku kyanijxky tunp.

Pën jä'äy tnëkopk'äjtp yë' käjp yä'ät pä't'äjtëp tu'unt:

- Ku takpëtsë'mt jëts ku kutujk, ana' mk tnakutyunët

mēte'p yakpētsēmtēp pēn tnēkojkp'ājētēp yāā kajpooty.

- Kyutyu'np Nēwenp Pety Kutujk, yā'āt Měj Kutujk, jēts mēt'epety kutujk jaa yaktanēpēktāājkēp ku nēkojkptējk mēky jēts mēte'p yāā Nēwiiny kajpooty pētsēmp.
- Ku jā'āy tkaxt uk tkajxtēkātst pēnety mēēt tyu'unt.
- Tyuk'ejxp myo'opy ja pēn kutujk takpētsēmtēp kajpooty xē'n ja' ana'am y'oyēt mēte'p tu'unp jēts yaktanēpēktāākēt nē'n jyā'āty jēts nē'n tyuny.
- Ku tnēkājpxt pēn tunk yakmo'opy jēts tjēntanēt xē'n yē' kajp yaktanēwets tee.
- Yē' t'ejxp yē' tnēkājpxp nē'n nijya'y kajp yojtēkēt nē'n nājty ja meeny ja'y yē' kajp taktunā'ny.
- Y'exp, y'ēxpēkp, y'ēxtā'āpy jēts jēntsēn t'anēējmet xē'n yaktu'unt jēts jā'āy jatēkojk tsoo yakmējtyēt xtam ijty tēyēpē'n myenpyēktēt pēn mētuntēp.
- Ku tnēkāpxt xē'n ja' meeny tyuny tii wyā'āny, nē'n jyaa.
- Jēējt jēmējt tu'kmēto'ot jēntsēn xē'n tē tunk yo'oy, xē'n tyunkpāāty xtam tanēwetsēn xtam tyanēpēktāākē'n jēts nē'n meeny tyanēpēktāāk.
- Tyuk'ejxp mää kutujk, ane'emy kyakka'pxy uk kya'oy mēte'p yakpētsēmtēp jēntsēntējk pēn ye' tunk'ājētēp.
- Ku tnēkojkp'āt pēn kajp t'exyētēp.

- Ku neky tyäkt mēte’p jā’äy yakmootyēp ku tnē’ēxpēkēt pēn neky tsaapy jēts mējk tsyopäaty jēts ja’ tunk tu’unt mēte’p tēē tnē’ēxpiky.
- Nyēkäjpxt jēmējt jēmējt nē’ēn jēntsēntējk myenpyēkä’ānt pēn kājp tmētuntēp.
- Nyēttanēp xtam pyāt’atyē’n pēn pēty tunk tmē’ājtp pēn tnēkojpk’ājtp ku kutujk yakkutyu’unt jēts nayjēte’n yē’ pēn mētajk mēēt tyuny.

Mētēkēēk piky III ja’ nyēkäjpxp tii payo’otyājtk tyunpy te’n tyanēpēktāäk ku pyayo’oty xtam kutujk tnēkajpxē’n, ku kā’t tyunk tamaats, ku jā’äy nē’amuk tpayo’oty pēnety nēnējxkēp, nyēkäjpxp xē’n tyunny, naky’ejxēp xēn pyayo’oy, jēts nyēkäjpxp nē’n meeny nyēppety. Jajp pyayo’oty mää Pety tējk payo’otyääjtk mēte’p txē’ajtp Tribunal Superior de Justicia jēts apiky tu’uk tējk mää jēntsēn payo’oty ku jajp Mēj kutujketpy kā’t miny mēte’p näjty yakpayo’opy, ja’ txē’ājtp Sala Constitucional, jēts pēn t’ejxtēp ku kā’pxy ja’ tyunk takyo’otyēt ja’ xyēē Consejo de la Juicatura jēts Juzgados ja’ txē’ājtp mää payotyääjtk naxpy. Yē’ Consejo de la Judicatura t’ejxetp jēts ka’pxy ja’ tunk yo’oyty, ku oy pyayo’oyty, ku jā’äy tiy tnēpäyo’oty, yē’ pāt’ājtp ku tukkē’ey t’ejxt, xē’n tyuny jēts yē’ tkaxp pēnety ja’ päyo’opy tunk’ätēp.

Apikyety yē’ tyunt kā’t tu’uky jēts yē’ payo’opy ka’pxy tkutyu’unt xtam tyanēpēktāäkē’n jēts ja payo’opy tiy tanewtsēt kā’t tuktēmājny ja’y tnēkuwä’ānt, jēts yaktanēpēktāäk jatu’uk piky mēte’p txē’ājtp Consejo Judicial Ciudadano. Jēts nayjēte’n yaktanēpēktāäk pēn tēē tnē’ēxpēkt jēts t’ejxt jēts tnēkäjpxt xē’n tymjyaty, xē’n ja jā’äy tyuntēkoy ku ja’ payo’opy tkanējaw jēts mēēt nyapyētēk, jā’ txē’ājtp Servicios Periciales mēēt Ciencias Forenses.

Mēte'p yē' Tribunal Superior de Justicia tyunk'atpy yä'ät ja':

- Ku mējk tnēpayo'oty jēts yakkutyu'unt yē' Měj Kutujk, nē'en yēkutujk mēte'p tukē'y naxwiiny tnētēnaapy jēts mēte'p ojts Nēwenp tattēk, jēts xtam anamk tnākjpxyē'n, jēts yakpatu'unt ka'pxy xtam Nēwenp Pety Kutujk tanēpēktääkē'n jēts kät'y'uk tunēt ja kutujk mēte'p kät' Nēwenp Pety Kutujk tkutyuny mētēp jēmpet t'ana'mp.
- Ku jä'äy tnēttnēt, tnēkuwä'nt ja' ku jyä'äy xtam pyät'atyēn xtam jajp tyanēpēktääkēn Nēwenp Pety Kutujk, jēts jatu'uk nēttenaapy mēte'p kutujk tukē'y naxwiiny tnēttenaapy.

Te'n payo'oky tyanēpējktääk ku jä'äy yaknēpayo'oty jayēn tiy tanēwetsēt payo'opy jēts jaay jä'äy tsyep takkukētēt jēts jaay. Japety jatu'uk piky payo'oky yaktanēpēktääk mētp txē'ājtp Centro de Justicia Alternativa nayē' Nēwiiny Payo'oytyääj k jyä' yē', jajp yē' nyakyumatsy, jēts kē'm ja' tyunk t'ejxt, xē'n taktu'yo'oyāny, xē'n ja' myēēny tappäätä'ny, jēts xē'n tanēwetsēyā'ny, yä'ät tunk yē' pät'äjēp:

- Ku payo'opy jä'äy tkājpxwejt xē'n jaay tyä'änt, xē'n takkukēt tii näjt tsyēpajtēp, pēn jä'äy kajp naky'ampējkētēp, ku pēn meeny taktsepaty, ku tu'kjä'äy tsyēptunt, ku pēn tyuntēkoy, nejētē'en ku waan, naxpy näjty ja' poky, ku anäj k jä'äy tyntēkoy najjēte'n.
- Kyajpxwejp jä'äy ku pēn tējk taktsepät jēts jaay takkukētēt.
- Nyekojpk'ājtp mää näjty jä'äy tyunmuktē'n ku tee tsyēptä'äky mēte'p jajp kutujk nyēkajpxp jēts ku pēn

nääjx taktsepätët, ku nyak'ampikyët pën meët jënkon tsyëën, määtynmukt, mëtë'p kukäjp jä'äyët.

Mete'p jatu'uk txë'äjtp Instituto de Servicios Periciales y Ciencias Forenses (mëtë'p payo'opy tpëtëjkëp ja' ku tnë'ëxpiky xë'n yak'extä'äty jayknëjawët xë'n ojts jyaty ku jä'äy tyuntëkoy) yë' Consejo de la Judicatura jya' yë', jajp yë' nyakyumatsy, jëts kë'm ja' tyunk t'ejxt, xë'n taktu'yo'oyäny, xë'n ja' myëëny tappäätä'ny, jëts ku payo'opy tpëtëk ja'x ku tjaty xë'n yak'extä'äty jayknëjawët xë'n ojts jyaty ku jä'äy tyuntëkoy, ja' yë' y'ijxpy xë'n jä'äy tyuntëoy, uk mää o'kpën.

Ku ja' Kutujk t'ana'mt ku jatu'uk kutujk kä't tyunk mëtë'p jëmpet tyakutujkp, jëts kä't Pety Kutujk tkutyuny, në'amuk ja' yakkutyu'unt, tii näjty tëë tyekatsy jajp.

Mëtë'p txë'äjtp Consejo Judicial Ciudadano yä'ät yë' pä't'äjtëp:

- Ku tkaxt pënety tnëkojpk'ätëp mää yak ijxyë'n ku yë' payo'opy ka'pxy tyu'ntët
- Nëkäjpxp pën yakkaxp ku jyëntsën'ät jëts käjp Nëwiiny tnëkojpk'ät jëts ja' tnëkäjpxp pën tä'np jëts tnëkopk'ät ja' mëtu'uk payo'oky nëwiiny käjpooty mëtë'p.
- Nëkäjpxp nëtëkëëk jëts tu'uk tyä'änt pën yakkaxp jëts tnëkojpk'ät mëtë'p tnëpayo'opy ku käjp kyutunktëjk tkaxt jëts kä't yakkupëkt ku jëntsëntëjk ka'oy tee tu'untët.

Ku jä'äy yakkaxtët jajp yë' nayjäten tyanëpëktääk Tribunal Electoral de la Ciudad de México xyëë jëts ja' yë' tymytnk'ajtpy xë'n jä'äy yakkaxt, xë'n taktu'yo'oyty, yë' pä't'äjtëp ku tpayo'oty ku käjp näjty tkakuppiky ja' jä'äy pën

yakkaxp uk tiēm näjty jajp ka'oyëp, ku jä'äy yakkaxt jëts ku kä't te'nëp tpääty, ku tsyeptunt pënety käjp tjëntënaatyëp uk ja' jä'äy kë'mt.

Yaktanëpëktääjkëp nayjëtë'n tu'uk payo'oytyäj, Tribunal Local de Conciliación y Arbitraje jëts jatu'uk Tribunal de Justicia Administrativa xyë. Ja' mëtu'ukp ja' nyepayo'oyämy ku Nëwiiny käjp tyump mëet nyanë'ënët jëts ja mëmatsk tnëpayo'oyäny ku nyanë'ënët pën yë' t'ejxtëp xën nëwiiny käjp jyëntsëntëjk tunk yo'oty jëts mäety ja pëktä'äky tyu'unt, mäa mëtäjk pyät'ätyën mëet ti'iny jä'äy. Ja' mëmatsk ja' yë' tyunk'atpy ku tiy nyëpayo'oyty jëts kë'm yë' t'ejxt xë'n tanëwets mäapääp pyat'aty, xë'n tyunä'ny xë'n myeny tappäätä'ny, ny'' payo'opy ku nyanë'ënët pën t'ejxtëp xën nëwiiny käjp jyëntsëntëjk tunk yo'oty jëts mäety ja pëktä'äky tyu'unt, mäa mëtäjk pyät'ätyën mëet ti'iny jä'äy; tyëtyu'np jä'äy pën jëntsën'äjtëp ku ka'oy tyunk takyo'oy pën ja' käjp tmëtuntëp käjpooty jëts mëtäjk nayjët'en ku ka'oy tyu'unt, mäa näjty tää mëjk tyëkoy; ku taknäxt jëts tnëopayo'oty, tnëkupokt ku jä'äy y'ës'ejxët ku tnë'ënët ku kä't ka'pxy yaknëpayo'oy ku tää tnë'ën ja jëntsëntëjk ku kä't tanëpëktääk jakxon xtam pyät'ätyën; ku t'ejxt ku takkukët tanëwetsët xë'n tyu'unt ku jä'äy pën käjp tmëtump kajaa tyëkoy xtam pën kutujk tnakyutyunëp, jëts pën kutujk tak'o'yëtëp, pën tuntëp mäa mëtäjkë'n, jëts pënety kë'm tyunk t'ejxtëp pën käjp tmëtunt käjpooty.

Mëmaktäxk piky IV ja' nyëkjpxpy xë'n käjp yak'exity jëts xë'n yaknëkupoky t'en yaktanëpëktääk ku pën Nëwiiny käjp tnëkopk'ätp yë' ja'y timpyät'äjtëp ku käjp t'exyët, mëet myëtäjk mëet kyäjp nyapyëtëkët, jëts kä't xë'n jyätët, jëts tpääp tii näjty yaktiypyëp, tëtyu'unt pën käjp tmëtump, ku yakmätst pën tuntëkoo'py, ku jä'äy yaknëkupokt, ku jä'äy yakkäjpwxwejt pën tuntëkootyëp jëts oy nyamyayët, jëts jä'äy oy tsyënëtët, kä't pën nyakyoxët nyatsyëekët, jëts yak'exyët

jä'äy ku mäa tee tyuny jyaty, yaknëttanëp jëts awä'ts'etp nyë'ë tyu'u.

Ku tajktëjk pëneyt jä'äy tmätstëp jayen te'n jä'äy mëet y'ukmätyä'kt jëts jaay tak tä'ntët ja' tsep, jëts jyä'y y'ejxp, kä't xë'n tu'unt pën jäjtp, pën jëntënaapy ku t'ixy ojts, jëts pën tuntëkoopy. Pën jajp xë'n tyimyaktuny nejtnëm mëjk'amy tnëxäjët. Jakëxp yaktanëpëktäÄkëyä'ny käjp täjk jëts yaknëkupokt ku:

- Yaknëpayo'oty xtam pyät'atyë'n, jyuujky'äjte'n, yaknëkuwä'nt, mëet jä'äy pyëktä'ky.
- Yak'ejxp jëts kä't xë'n jyät jëts yaknëkuwä'mp ku xë'n yaktu'unt.
- Ku kä't jä'äy tyuntëko'ty jëts kä't yakkupëkt ku pën tyuntëko'oty.
- Mëjk yak'ejxt jä'äy xtam pyät'atyë'n.
- Yak'ejxp jëts oy tyu'unt pën tää yaktanëpëktääk ku y'exyetët, oy tyu'unt pën nëpayo'py.
- Yaktanëpëktääk mäa yak'ejxt jëts tkutyu'unt xtam tpäatyë'n xtam kutujk tnëkajpxë'n.
- Tsuj yak'atso'ot mäa näjty tee tnëntëk xtam jä'äy pyät'atyë'n.

Jëts jä'äy yaknëpayo'oty yaktanëpëktääk payo'oytyëjk mëtë' txë'äjtp Fiscalía General de Justicia, ja' tukë'y käjp tnëtenaapy, ja'tsa' tyunamy: nëkojpk'ätp xë'n yakwetst yaktiy'ät ja' tuntëko'yë'n pën tnëkkäpxajtëp jëts pën tnëkkäjpxtuttëp mete'p yakpoky'ejxp; yaktanëwetsëp xë'n

yakwetst yaktiy'ät ja' tuntëko'oyë'n, jakxon tanëwetsëtët xtäm në'n yaktanëkaxët tuk'ätët jëts tu'uky tyu'untët jëts t'ana'mtët tii yaktu'unt jëts wä'äts tyë'ët xë'n ja tuntëkoy tyuny jyaty, yakjapyatp, xë'n tyu'yo'ty jëts xë'n tpaaty, xë'n tii tanëwetsët jëts kä't yo'nt ja poky, uk xë'n y'ukjaktuny.

Ja' nëpayo'oky te'n tyanëpëktääk ku jä'äy yaknë'ënët nyëkäjpxp tii yaktanë'ënëp, nanyëkäpxtu'tp tu'uk tu'uk, jëts ayuujkkëxp kyukkët kä't nekyëxpëp jëts tii katëko'opy ku pën yaknëpayo'oty, oy jä'äy pën tpatmëto'ot, t'ejxt, xë'n yaknëpayo'oy, tu'ky kutujk t'awetsmukt jëts pe'ekpy tanëwetstët xë'n tyä'änt, tuknäx jä'äy yaknëpayo'oty, atuknäx yak'ejxt t'en pën yakpok'ejxp jëts pën jäjtp, pä't'äjtëp ku tsojk yaknëpayo'oty jëts ka'pxy tyu'yo'oty, kä't jä'äy poky tymyaktanëttejt konëm ja' kutujktëjk tanëwetsët, kä't matsk oojk yaknëpayo'oty tu'kp ja' poky jëts jajp payo'opy timyjyëntanët ku yaknëpayo'oty. Nayjëtë'n yaktanëpëktääk tu'k piky ku jä'äy pën t'ejxp ja' jä'äy pën jä'jtp pën yakmëtutëkoopy. Kä't jä'äy kuwan tyimyaktsu'umt ku naxpy tyuntëkoy, yaktanëppëkp jat'u'uk tii y'uktu'mp oy waanëp, jayen yak'ejxt xë'n tkupat ja' pyoky, uk xë'nëm y'uk'oyët. Xë'n jatëkojk nyëpää't tyu'pää't jatëkojk jëts käjpooty tsuj tsyëënët, yakpatu'ump xtam kyutëkyë'n xtam jä'äy pyät'atyën, kä't yakmëtëko'oty, xë'në'm näjty ja' payo'opy tää tanëwets, oy pyujxtëktëkkët uk kä't, yaktanëpëktääkëp ku tyu'unt uk jat'u'uk tunk takyujt, ku y'ëxpëkt jëts xë'n oy juujkyäjtë'n yo'oy, yak'exyëtp jëts ketee xë'n yaktu'unt jëts kä't myä'ät nye'kx kyojpk, näxp mäa këyääjkë'n.

Mëmëkoxk piky V ja' xyëë tu'uk piky jëntsëntëjk pën kë'm nay'ana'mëtëp t'en tyänëpëktääk ku tu'uk piky tyunk jëts në'amuk yë' tnettän kä't tu'ukëp jä'y; kë'm yë' t'ijxy xë'n tyunk takyo'oyäny jëts kë'm myeeny tanëpëktääk mäaety taktunä'äny, kë'm t'ijxy xën tyunk takyo'oty, pä't'äjtëp ku kë'm myeeny tanëpëktääkët mäa taktunä'ny, në'n tapää't jëts në'n

ja' tyunk nijya'y xtam kutujk tanëpëktääkë'n, yë't pät'äjtëtëp ku t'ejxtët xë'n tyunt pëty jëntsën'äjtëp pën käjp tmëtuntëp Nëwiiny käjpooty, yë' te'n t'ejxtëp oy uk ka'oy taktu'yo'ty tyunk pën tanëpëktääjkëtëp xë'n ja' käjp pëktä'äky tyu'unt mëët mëtäjk tyunk; CDHCDMX (pën jä'äy tnëttënaatyëp ku mëjk yak'ejxt mëte'p Nëwiiny käjpooty) tunp, ja' tyunk'ajtpy ku jä'äy tnëkupokt mëjk, ku tkäpxëtet tiety jä'äy pät'äjtëp, jëts ku yak nëkuwänt; Fiscalía General de Justicia (mää päyo'ytyääjkë'n); Instituto de Transparencia (Pën t'ejxp ku kä'px jëntsëntëjk tyu'unt); Acceso a la Información y Protección de Datos Personales (ku yaknëjawët xë'n jëntsëntëjk tunk takyo'oty pën käjp tmëtuntëp jëts mää yu'utsy i'ty jä'äy xyëë, mää tsyëën); Instituto Electoral pën tanëwejtsëp xë'n yaktu'unt jëts y'exyitpy xë'n yakkaxt jä'äy pën käjp tnëkojpk'ätp, pën käjp tjëntënayäm, mää mëtäjk tyunyë'n käjpooty, y'ijxpy najjëtë'n xë'n käjp jä'äy taktuny mëte'p pät'äjtëp; Instituto de Defensoría Pública pyëktakp nëkkuwämp ku tuntëkoopy yaknë'ëën najjëtë'n jëts yaknäxët mää payo'optyääkën ku pyoky tak'atuky jëts ku Tribunal Electoral de la Ciudad de México nëwiiny käjpooty jä'äy nyakyxyët.

Mëtutujk piky VI ja' yë Mäety Nääjx Tyäny jëts Myëtäjk, ja' nyëkajpxpy ku mëjk yak'otaty tsyapä'än jëts yaknëjaw mäpäät nääjx tyany jëts mäpäät tunk yaktu'nt, jëts yë' kä't jyëntsën tmëët kë'm jajp t'yjxy tii tyunamy, jëts jatu'uk pyät'aty ku t'ejxt xë'n tunk yo'oy mët'ep alcaldía xyë mää mëtäjk pyät'aty tjëntanët, tu'uk piky jajp jyä'äy ja' tmëët, jajp kyutunk ja' tmëët, mëtäjk'ajtp ja nyëkojpk jëts jä'äy ja' kajxëp.

Oy ku yaknëkäjpxt mää mëtäjk tyu'unx pyät'äjtë'n, y'ejxp ku kyutunktëjk tmët'äty; tiety kyäjp tyänëpëktääjkëp jëts xë'n jyä'äy myatä'äkt käjpooty; tiety käjp yaktanëpëktääjkëp tii kyajp tyäpäät; mää nyäxët tyëkkët, ku tyu'u tmëëtët, myëëtëp jënwä'äts nääjx et; yak'exyëtp jä'äy; xë'n myeeny

nye'ekët, xë'n jä'äy tsyëenët; xë'n jä'äy y'ëxpëkt, y'extëp nyjäwëtëp xë'n ja juujkyä'jtën; ku et naxwiiny yak'exyët; tiy'äjten; tnëkäjpxt xë'n ja' meeny jëts tyattëkëp nyëjawëp kyäjp tiety pät'äjtep; myët'ätp ana'amk nyeky kutujk xtam yaktanëwetsët në'amuk jëts në'amuk yakkutyu'nt, mää payo'oky pujxetpy, jëts në'n kutujk tanëpëktääk, jëts yaktanëppëkp tii pät'äjtep ku tkutyu'unt.

Mëjëxtujk piky VII ja' yë' Tëkatsety Käjp Jyä'äy myëj'ijpxy kukäjp jä'äy mëte'p jakam tso'ontëp käjp tanëwetsë'n jëts yaknëttanëp xtam kyäjp'ätë'n. Jets nayjëtë'n ku kuwän yakutyu'unt xtam tnëkäjpxy ja' neky kutujk Declaración de las Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas metë'p kukäjp jä'äy tnëttenaapy, jëts kyupijjky ku këm jyëntsën tkaxt jëts pääjtëp nayjëtë'n ku yak'amto'otët ku nääjx, käm jëts myeeny näjty yakkäjpxä'ny.

Yë' Nëwiiny käjp, mayjëëjp jyujky'äjte'n yë' tëkatsyët tmëët, mayjëëjp y'ayuujk jëts mayëëjp jyuuiky'äjten tëkatsyety ja' tyamëjk'äjtep ku kyäjp mëët muts käjp metë'p jä'äy kuäkäjp mëët kukäjp jakam tso'ontëp jä'äy jëts jaa tsyënaatyë tmëët, käjp mëët mutsk käjp tukxë'aty ku patkë'mët jä'äy y'u'unk y'änä'jk jayëm nëwiiny nyäxooty tsënaatyë ijty ku amäxän jä'äy kä'tnëm ijty jyä'äty jëts ku kä'tnëm ijty yë' tsapä'n te'n yakpëktä'äky xtam tsyämë'n jëts ku nayjaanëm ja jyëntsëntëjk tmët'ät tam tëyëp, xë'n ja' myeny jyënkäap, xë'n jyuuiky'ät xë'n nya, xë'n ja kyutujk, xë'n ja' tetymyä'äy takmä'äy eyxtä'në'n, xë'n ja nyääjx, xë'n ja jyënmä'äny, nayjëtë'n ja tsyäm uk oy wään tyëkatsy ku te'n jyuuiky'ät.

Mutsk kukäjp jä'äy ja' yë' mëte'p ja' jyuky'äjte'n tuknäx tmëët, xë'n myeeny jyënkäap, xë'n tsyënët tyanët, pën jakamety kukäjp jä'äy tso'ontëp jaa nëwnp nyäxooty jëts jaa myëjtsënaany Nëwiiny kyäjpooty jëts nay ja' pyatuntëpxtam xtam jyujk'yäjtë'n tmët'ät ijty ja' mëjä'tyëjk; jëts yakmë'ejxp

nayjēt'en ku kē'm nyajjawēt ku y'ayuujk jā'äy jēts ku jam nyakyumatsy.

Kutujk ku kukäjp jā'äy pēn jayē'm ijty tsēnaatyēp jēts pēn kukäjp jā'äy jākam tso'ntēp jēts jaa myējtsēnatany pāt'ājtēp ku kē'm t'ejxt xē'n jyuujkyätēt, jakēxp jēte'n kyutēky ku te'n tpääty ku kukäjp jā'äy tsyēnēt tyanēt, jyuujky'ätēt, myeeny jyēnkäap, xē'n nyamyayēt, xē'n ja extä'nēt tmēt'ät ja' kē'm yaktu'ntēp, xtam jaa kyäjp jā'äy'ājtnēn Nēwiiny kyājpooty, jēts ku kē'm nyajjawēt ku y'ayuujk jā'äy yaktsopäätp y'extä'nē'n, xtam tnējawēn, xtam mējä'ätyējk ojts jyujky'äjte'n ku ijty et näxwiiny t'exyēt, tjēntsē'ēkēt.

Jajp nēwenp pyety kyutujk takkutēky mēēt kutujk mēte'p tukē'y näxwiiny jā'äy tnēttēnaapy ku pyät'ätyēt ku tattēkkēt najjēte'n xē'n ja' juujky'äjte'n yää yo'oy xtam ku xē'n käjp pyēktä'äky tyūny, myēēny jyēnkäap, xē'n nyamyäyēt, xē'n tsyēnēt tyänēt, xē'n y'ēxpēkt, xē'n nyēpayo'oyēt, tii ja' mēēny jēnkäap wyä'äny, jēts xē'n et näxwiiny yak ejxity, yä'ät pāt'ājte'p:

- Nyäkäjp xp, yakmējēp yakmayēp xē'n jyujky'äjte'n kē'm tmēt'aty, xē'n myeeny jyēnkäap taktuny, xē'n nyamyay, xē'n nyanēpayo'oy, yak yo'omp yak'äätsp ja' mējäytyējk y'xtä'nēn xē'n ja' juuykyä'jtēn yakmēēt;
- Tyanēwetsēp xē'n yak tu'unt jēts kukäjp jā'äy pēn jayēm tsēnaatyēp, pēn jakam kukäjp jā'äy jā'tēp jēts jēntsējk yakkäjpxēt ku kutujk pyētsēmä'ny uk ku tii näjty yaktunä'ny jēts pyäätēt ja kukäjp jā'äy;
- Ku yaknēpayo'oty mää kē'm tsyēēnēt mää pyät'atyē;
- Kē'm te'jxt tii yakmayatpy, xē'n myeeny jēnkäap tmēt'ättä'ny, xē'n oy nyamyayēt, xē'n ja' jyuujky'äjte'n

takyo'oyä'äny;

- Tyattëkkëp ttiety nēwiiny käjp yaktanëpëktääjkëp;
- Yak'oyëp xë'n tyu'unt jëts jatëkojk y'oyët myayët pey xoj jatëkojk, nëkojpk nēmuxy, tiety ejtp nyaxooty jëts këtee kyutëko'oty; nayjete'n jëts jatëkojk myajpxyët pëjy ujts, jëyujk në'n tiety jyakäjtp xë'n ja' et naxwiiny yak'ejxity;
- Tyanëwetsëp xë'n myëëny jyënkääp pyëktä'äky taktu'unt;
- Y'ejxyetp mää et y'awä'äts, mää mëj tëjk mää jä'äy nyamyukyët mää pyo'kxtët, jëts mää kukäjp jä'äy kyaxëky;
- Tyanëwetsëp tyanëpëktääkëp xë'n yak'ejxyet, yak'aoyët yak'akojët jëts xë'n tyak'ak'oyët tyakmayët mëte'p jekyëp tëjk, mää nääxwiiny kë'm tee tak'oy, mää pën tee tsuj tojy, anjete'n y'ää y'ayuujk, tiety nyjäwëp, tiety jyatpy, xë'n y'extä'nën tmët'aty, xë'n tiety yaknëjaw yakjaty në'amuk;
- Kutujkp ku taktu'unt, t'ejxyet mää yuujk, mää nääjk yakjëntsë'k, jëts nayjët'en yakjëntsë'kët, yaknëttanëp yak ejxyetp xtam kutujk tanëpëktääkën në'n tukë'y Nēwenp uk mutsk käjpety tanëpëktääk; ku yak etp, yak'ejxyetp, jëts myëjët myayët mäakyäxë'ëky xë'n ja' mëjä'äytyëjk ojts jyuujky'ät jëts xë'n tsyäm jyuujkyät, mää mëjä'äytyëjk ojts tyëjk, pyëktä'äky, pyujx, y'ayuujk, y'extä'në'n, jëts mutsk anä'äjk yakta'akäjpëxët jëts takuyjt, yaktanë'exëp;
- Tyanëwetsëp xë'n yaktu'unt jëts jyuujky'äjtë'n, y'ayuujk, tii jyätëp tyak'oyët tyakkojt yaknëjawët,

yakmētāt, jēts jā'äy takyujt; jēts

- Nayjēte'n yakkutyu'unt mēte'pety jatu'uk kutujk y'ana'mtēp jēts Měj kutujk yakkutyu'unt xtam jajp tanēpēktääkēn.

Jatu'uk piky tanēpēktääk ku pät'äjtēp kukäjp jā'äy tku attēkkēt, t'ejxt xē'n jā'äy yakkaxt, xē'n myeeny jyēnkääp tmēt'ät, xē'n jā'äy tsyēēnēt yää Nēwiiny käjpooty, jēts oy ku taktu'unt kyē'm ää kyē'm ayuujk.

Kutujkp yē' ku yaknēkuwä'änt ku tsyēnä'yē'n taktu'unt, ku takmējēt takmayēt, ku taktsoopäät, ku tmēt'at, ku jā'äy tanē'jxtēt jēts takyujtēt, tnējawētēt xē'n tyäkmä'äy tyētymä'äy ojts jyujky'ät, xē'n ayuujk tmēt'ät, tii nyäw'ētēp, tii jyäjtēp, tii y'ujktēp kyētstēp, tii kyäjp xyēē, tii et tii jā'äy xyēē ayuujk. Nayēte'n, kutujkp yē' ku kē'm t'ejxt, t'ejxyet jēts tyaktu'nt mēte'p jā'äy jekyēp myēt'ajtpy, tiety jyajtpy, xē'n tyēmt tak'ity, xē'n et näxwiiny t'ejxity, mēēt y'ajtsk mēēt jēkyē'p kyēyätk. Jēts xē'n pät'äjtēp nayjēte'n ku kē'm jyujky'äjtēn tnatyanētsokēt, xē'n kyäjp mēēt tsyēēn, xē'n ja meeny jēkääp, xē'n nyamyäyēt, y'ejxp tiety yaktunäm uk xē'n käjp tyu'nt, y'exyētp xē'n jā'äy pyat jyēnākt, yē kukäjp jā'äy yē' pät'äjtēp.

Jēts xē'n pyät'aty ku y'ēxpēkt, jam' jēntsēntējk pēn expēk tnēkojpkä'tk mēēt nyakyäjp xēt tii yaktu'unp jēts ēxpēktääjk yak'ēxpēkp pēn yak'ēxpēkp ayuujk.

Kutujkp ku yaktsoyētēt ja' kukäjp jā'äy pēn jayē'm tsēnaatyēp jēts pēn kukäjp jā'äy mēte'p jakam tso'ontēp, jēts näxtēp tēkkētēp jēts yaktsoyēt tsoytyäjkētpy mää käjp pyät'ätyē'n, jēts apiky kyutēky ku nyatsyoyēt xtam mējäytyējk ijty nyatsoyētē'n, oy kē'm nyätsyoyētēt jēts oy tmēt'ät ja' ujts, jēyujk, tsääj, tiē'm yaktunpy ku nyatsoy.

Jëts ë'n yaknëpayo'oty, pä't'äjtëp jä'äy ku ejtp yaktanëpäktääkët pën ayuujk taknäxp, ja' taknäxp ayuujk pën tää tnë'ëxpëk ku ayuujk taknäxt ku jä'äy may mëët tãkatsy tyunmukt jëts ka't tee oy jëtyëjk uk oy tãxytyëjk. Jëts nayjët'en, ku Nëwiiny käjpooty kukäjp jä'äy uk ayuujk jä'äy tnëpayo'oty, jayen yak'ejxt, xë'n jajp tanëpëktääk anë'mykëxp mëte'p jä'äy tnëttënaapy tukë'y näxwiiny. Pä'täjtëp nayjëtë'n ku ja' nëkuwä'nëp pën tjätp ayuujk uk pën tnëjawëp ku tãkatsety juuky'äjtën yakmëët, jëts yak'ejxp menyemyëëta uk kä't, xë'n jyujky'äjtën tmëët jëts mëte'p ayuujk kyajpxpy.

Kukäjp jä'äy mëte'p jayëm ijty tsëënët jëts pën kukäjp jakam tso'ntëp, pä't'äjtëtëp ku kë'm takkëkëtët tsyep, xtam pyayo'opy tanëwetsët, ja'y ku tkutyu'unt xtam mëj kutujk tntëkajpxë'n. Jëts nayjët'en yakmëj ejxp ku kukäjp jä'äy nyääjx tmët'ät, yak'exyët ja' nyääjx xtam kutujk tanëpëktääkë'n mëte'p nëwemp nëkojpk tanëpëktääk ku yakmëj'ejxt, jëts nyääjx neky yakmo'oty öy kyumuuny nyääjx uk kyë'm nääjx jëts ku näax taktsepättët oy kë'm tanëwetsëtët xë'n kä'pxy taktë'ëtët xtam nyëpayo'oky kë'm tmët'ëtët.

Kutujpk ku nyääjx taktu'unt, t'ejxt, tmët'ät, tiëm näjty tyunämy nyaxooty mët'ep myët'äjtëp xtam mëjä'tyëjk ojts tmët'ätën ok tyaktunt xtam tãyëpën, oy yaktakë'mayty uk xë'në'm ja' nyääx tmët'aty. Pen nep kojpk pën ujts texyejtp, nääjx nëëj yë' te'n mëjk timytsoopätp ja' ku yë'këxp poj wyä'ätsy jëts nëëj jyää mëte'p jä'tp Nëwiiny kyäjpooty, pä't'äjëp yë' mëeny yakmo'oty.

Jëts yë' mëtunk, nyëttënaapy yë' kutujk ku jä'äy myëtunt jä'äy tyëkotpy pä'tä'jtëp ku oy jyëntsën yaktunët, jëts kä't yak'exwetst tsuj oy jä'äy yaktunët, tää yaktanëpëktääk tu'uk jëntsën mäa jyëntsën y'ajayët ja' txë'aty Servicio de Registro Público, ku tka'ajayët ja' tyunp pokyä'tp ja' jëts kyumëto'op

xtam kutujk tnëkajpxyën, jatu'uk piky, yaknëttanëp tëxtyëjk kukäjp jëts mëjä'y jä'äy pën to'ktëp yäktëtp tu'am te'n kiixy, mixy pën ti'iny nëkoo muum tsënaatyëp ku kä't tyëjk tee.

MËTUTUJK OOXY

Mëte'p txë'äjt Del Buen Gobierno y la Buena Administración ja' yë' nyëttenaapy ku ka'pxy käjp pëktä'äky tyu'unpkäät ku käjp nyëkojpk oy tyu'nt jëts naky'ejxëp xë'n tyuny, kä't tamäätst, oy kä'pxy nëkojpk'ät, mëjk tyu'nt, wään njya'ay meeny taktu'unt, y'ejxp kyäjp, jyëнкуwä'äkëp mëjk ku tëë kupety mye'nt, ku jayen kyäjp t'ejxt, jëts kä't tkupëëkt ku jä'äy mutsk'anä'äjk tjën'ëënt jëts ka'oyp tu'ktunt, mëjk timykyutyu'nt ku näxpy, nijya'y nyäpyëktä'äkët, oy nyämyäyët, kä'pxy tyunk tu'unt, ku käjp myeeny t'exyët, nyëkäjpxp tii tyunpy, jënmay tee tu'unt, jëts nyëkäjpxp tii tyunpy.

Matsk piky miny, mëtu'uk piky ja' yë' nyëkäjpxpy ku kä't tkupëkt ku ka'oyp jä'äy ka'oypy tu'unt Nëwiiny käjpooty, jajp najjët'en tnëkajpx ku tukë'y yë' jëntsëntëjk pën käjp tmëtuntëp jajp yë' tyanëpëktääk pën ejxëtëp ku anë'my tkutyu'ntët, jëts apiky ja' yapëktäky kä't ja'ëp tjëntsën'ät jëts oy tyu'ntët pän käjp tmëtump. Mëmatsk piky jajp yë' tyanëpëktääk mëtepety kä't tu'ntët pënety käjp tmëtuntëp, ku tkakutyu'ntët tuntëkoopy näjty.

Ja' käjp tmëtuntëp Nëwiiny kajpooty pën ja' pety jëntsën tsënaatyëp, jëts tyunt mäa kutujk y'oyën, mäa kutujk yaknakyutyuny, jëts mäa jä'äy yaknëpayo'yën, pën tump mëët mëtäjk, pën tunmp mäa kë'm jëntsën t'ixy xë'n tyunä'ny xë'n taky'o'oyä'ny mëtep kät jyëntsën tmëët jëts në'n tukë'y jä'äy pën oy mëte'p tunk tyuntëp, najjët'en pën jëntsën'äjtëp jëts käjp meeny yaktunpy. Yaktanëpëktääkëyam tu'uk mäa jä'äy ja' t'ejxt tii oy jëts kä't jä'äy ka'oypy yaktu'ktu'unt, mäa jëntsën pën tunk'äjtëp ku

tunk taky'o'oty jëts kä't ka'oyp yaktu'unt, jëts yak'expäätp ku pën ka'oy tu'unt, yak wetsp jak tiipyëkp jëts kyumëto'op pën ka'oytyunp.

MEJËXTUJK OOXY

Ja' xyëë nëwenp tukë'y nyëkojpk'ajtp de Estados Unidos Mexicanos (tu'kmëky nëwenp kyäjp) jëts jajp tukë'y mäa pety jëntsën y'ity, jëts oy yë' käjp jëts tyu'untët xtam mëj kutujk tukë'y, tiety pä't'äjtëp, jëts pyëtëkëp pety jëntsën mëte'p tnëttënapy nëwenp xäjx ku yak'amto'ot xtam Nëwenp Pety Kutujk t'ane'my.

MËTU'KTUJK OOXY

Ja' xyëë xë'n mëj kutujk y'ijty nyëkajpxpy ku oy ku tyëkatst wään, oy ku myëjweenët oy juun, xë'n ana'amk tnëkajpxy, jakëxp jëts yak'oy'atë'ëtst jëts tnëttanët xë'n jä'äy yakmëj ejxt jëts awäe'jtp tyu'u mëte'p yaktanëpëktääjkëp jawiiny käjpooty, Mëj kutujkëtpy jëts tukë'y kutujk mët'ep jajp y'äats'ajtpy, oy ku tyëkatst jëts myëjweenët, jëts jä'äy yaktappëtëkët, ja'y ku nikajuun jä'äy taknaxpyët, jëts nayjëtë'n tnëkajpxy jëts kajuun kuwän tyëkätst jëts ejtp yë' yakpatu'unt oy näjty ja' tka'uk'ana'mn pety kutujk "käjp te'n jä'y taktëkätsp".

MUTSK PIKYETY NYAXY

Mëte'p mutsk pikyety nyaxy Nëwiiny käjp Myëj kutujk, yaknëkäjpxp ku mäjktu'ktujk'änp ja' täxtujk po'o jëts e'px mëko'pxy ja mäkjëxtujk jëmëjt, ja'y kätnëm mëte'p t'ejxp ku jä'äy kyutunktëjk tkaxt, jajp mëtu'uk pikyety yë' tnëkajpxy, yakpa'ejxp mutsk pikyety näxp jëts yaknëjawët tiit jatu'uk yaktanëpëktääjkëp, jëts tiety təkatsyety yaktanëpëktääjkëp xë'n mäa tynmuk jëntsëntëjk nëwiiny kyäjp jëts kutujk, ane'my yakkojt.

